Dilmurod QURONOV

"Sharq yulduzi" 2012 yil, 6 son

1960 yilda tuğilgan. Filologiya fanlari doktori, professor.

1987 yilda Andijon Davlat tillar pedagogika institutini tamomlagan. Olimning “Ruhiy dunyo tahlili”, “Istiqlol dardi”, “Adabiyotshunoslikka kirish”, “Cho‘lpon nasri poetikasi”, “Adabiyot nadir?”, “Ğarb adabiy tanqidiy tafakkuri tarixi ocherklari” (hammualliflikda), “Adabiy jarayonda mom sindromi”, “Adabiyotshunoslik luğati” (hammualliflikda) kabi kitoblari nashr etilgan.

ZAVQIMDAN BIR SHINGIL...

Taniqli adib Ahmad A'zamning ijodiy izlanishlari kaminani hamisha, nima desam ekan, hayratga solib, aniqroği, shoshirib kelgan. Munday qarasang, yozganlari oddiy narsalar-u, nimasidir biz kơnikkan narsalarga ơxshamaydigandek, onggimizda muqimlashgan nazariy qoidalarga kơpam mos kelmaydigandek tuyulaveradi. Hozir, yozuvchining “Hali hayot bor” kitobini ơqib turib, shu tuyğu yana yangilandi...

(...adashmasam, bu tuyğu dastlab “Odamning olasi” hikoyasini ơqish asnosida paydo bơlgandi, shekilli. Sababi, unda mazmun yangicha edi: oddiy bir odamning oddiy bir kuni, qahramoni ham ğalatiroqmi-ey... maqtayin desang, biz maqtab ơrgangan qahramonlarning haqi ketib qoladi, yomonlay desang – buning. Hammadan ham uning ơsha choğlar biz asiri bơlib yurgan sevgi haqida aytganlari: avval xơp ğashingga tegadi-yu, kitobiy-stereotip qarashlaringni birdan parchalab yuborganini sezmay qolasan... bir kulging, bir yiğlaging keladi. Ơylab qarasam, ơshanda, Sherqơzining gaplarini beixtiyor “ơğil bơlib” eshitganman, choği: *“He,sodda bolam! Xotin deb ơlib-tirilib pul yiğasan, tushirib ham olasan. Tơydan keyin uch-tơrt hafta, chillang chiqquncha yashinmachoq ơynab, quvlashib ham yurasan. Keyin... boshlanadi – rơzğorning unisi kam, bunisi kam. Bir vaqt qarabsanki, sevgi degani donga qơngan chumchuqdek pir-r etib uchib ketibdi...”* Qiziq, hozir “Odamning olasi”ga bugunning nazari bilan qaray olmayapman, harchand urinmay, ơttiz yil naridagi taassurot bosib ketayotgandek... afsuski, ơsha taassurot endi yaxlit emas, parchalanib ketgan – uni ơrtoqlashish imkondan tashqarida. Iloj qancha, boshqacha aytolmaganim bois “yozuvchining mahorati shundaki, ơquvchi tasvirlanayotgan voqeaga befarq qaray olmaydi, beixtiyor uning

ishtirokchisiga aylanadi” qabilidagi navbatchi, navbatchi bơlsayam rost gaplar bilan cheklanaman, ma'zur tuting.

...yodingizdadir, 80-yillarning oxirlarida kơp qatori Ahmad A'zam ham ğoyat faollashdi: “Bu kunning davomi”, “Asqartoğ tomonlarda”, “Ơzim bilan ơzim” – bari shuning mahsuli. Shu ơrinda muhim bir nuqtani ayricha ta'kidlamoq kerak: kơpchilikdan farqli, Ahmad A'zamda publisistiklik emas, tahliliy nigoh kuchaydi va u jamiyatda mavjud holat mohiyatiga qaratildi. Muhimi – turli rakurslardan: “Bu kunning davomi”da ơquvchi ismsiz qahramon – U(n)ga chetdan nazar soldi, “Asqartoğ tomonlarda”da voqelikni Mahdining nigohi orqali kuzatdi, nihoyat, “Ơzim bilan ơzim”da beixtiyor “men” mavqeidan turib qaray boshladi. Ya'ni, yozuvchi gơyo “tom ustiga tom bosib” boradi: qalamga olingan ijtimoiy dardga ơquvchini bosqichma-bosqich yaqinlashtirib, ơziga sezdirmaygina shaxsiy dardiga aylantiradi.

Balki, aytganlarimdan “nuqtai nazar bilan boğliq mazkur usullar atayin, muayyan maqsadni kơzlab qơllangan, bu esa yozuvchining mahoratidan darak”, degan fikr kelib chiqar. Albatta, shunday deyishga asos etarli. Lekin men buni mahoratdan kơra boshqa narsaga – samimiyatga yơygan bơlardim. Zero, bu asarlar, ulardagi obrazlar yozuvchi fikrlarini ifodalash uchun illyustrasiya emas, yơq, uning uchun shularni yaratish jarayonining ơzi – izlanish, mohiyatga yaqinlashishdir. Ayni shu narsa – yozuvchining ijod onlaridagi ma'naviy-ruhiy izlanishlari jarayon sifatida aks ettiriladi, natijada, ơquvchi saboq oluvchi emas, balki izlanishlarning bevosita ishtirokchisiga aylanadi – ikki ơrtada hamfikrlik, hamdardlik asosidagi samimiy muloqot, kơngil oshnoligi yuzaga keladi. Darvoqe, ushbu asarlar yaratilgan 80-yillarning adoği fikr ahli uchun chinakam ma'naviy-ruhiy izlanishlar davri edi. Hammasidan ham qandaydir besh-olti yil davomida tafakkurimizda yuz bergan ơzgarishlar shiddatini ayting! Nazarimda, Ahmad A'zam shu uchala asarda ơzgarishlar shiddati va mohiyatini muhrlab qơyishga ulgurgandek:

birinchisida, U: *“bunday yashab bơlmaydi”* degan qarorga keladi;

ikkinchisida, Mahdi: *“odam bir narsani tubdan ơylab olsa-yu, hech narsani ơzgartirmasa, yana shunday yashayversa... Yơq, mumkin emas”*, deya ertadan harakat boshlashga choğlanadi;

uchinchisida esa, ơzgarishni ơzidan boshlagan: *“kơnglini xuddi uy kơtargandek”* sarishta qilib, *“kơnglimning tubidan shunaqa tuyğularim topilayotirki!.. Shunchalar badavlat ekanimni ơzim bilmay, qashshoq-benavo yuravergan ekanman”*, deya hayron turgan, endi, ơzini dunyoni kơngliga muvofiq ơzgartirishga qodir his qilayotgan odamni kơramiz... Ehtimol, joiz emas kơrinar, shunday bơlsa ham aytgim keldi: mazkur fikrlar Ahmad A'zam asarlari e'lon qilinishi bilan peshma-pesh ơqilganda tuğilgan. Ơshanda, “Bu kun... va uning

davomi” nomli bir maqola yozgan va unda *uchala asarda aslida bir odamning ijtimoiy tafakkurda shiddatli ƣzgarishlar kechgan qisqa bir davrdagi ma'naviy-ruhiy tadriji kuzatilgan,* degan fikrni ƣtkazishga harakat qilgandim. U payt taassurotlarim hali ohorli bƣlganigami yo qahramonlarning ma'naviy-ruhiy izlanishlari kƣnglimga yot emasligigami, hartugul, nazdimda, durustgina maqola chiqqan va yuqoridagi fikr etarli asoslangandek edi. Lekin, tahiriyatlar fikri ƣzgacharoq bƣldi, choği, umid bilan jƣnatgan qƣlyozmalar bedarak ketdi, aksiga olib, ƣzimda nusxasi saqlanmagan... “Yƣqolgan pichoqning sopi oltin”, deydilar, shundanmi, ƣsha maqolam hanuz juda bƣlakcha yozilgandek tuyulaveradi-da...)

...endi, ohorli taassurotlarga kelsak. “Hali hayot bor” qissasini ƣqirkan beixtiyor Gogol ning “Revizor”i yodga keladi. Unda ham hamma gap bitta voqea – nashriyotning oddiy bir xodimi A'lamning markazqƣmdan yƣqlanishi atrofida aylanadi. Shu birgina voqea va ƣsha voqeaga nashriyot xodimlarining munosabati... “Axir, qissa degani bunday bƣlmasdi-da! – beixtiyor nazariy bisotimni titkilay boshlayman. – Qissada bir-biriga boğliq voqealar zanjirdek tizilguchi... bu voqealarning bari asosiy qahramon bilan boğliq... ular ƣsha qahramon xarakterini ochib berishga xizmat qilguchi... ya'ni, qissadagi voqealar vosita, pirovard maqsad qahramon bƣlguchi edi...” Xullas, nazariy qoidalardan kelib chiqsak, bu qissa emasdek. Lekin... maza qilib ƣqiganingni ham inkor qilolmaysan-da, odam! E-e, shu, adabiyotshunos degan noming bor, ƣrganib qolarkan odam, maza qilib ƣqiganingni bir yon surib, yƣl izlayverasan ekan: Hikoyami? Qissami?.. Yana, haqiqatdan uzoqroq bƣlsayam ehtimoli yƣq emas, ertami-indin: “Qissa degani mundoq bƣlur...”, deya hijjalab tushuntirganingda, biron talabaning: “Falon qissa-chi?” deb qolishi ham bor...

(Fahmlagandirsiz, hanuz tanqidiy asarni keng omma ƣqiydi deb ƣylab yurganimdan bƣlsa kerak, bularni: “Olimona gaplar kimgayam kerak, asar haqidagi gapingni ayta qƣymaysanmi?!” degan e'tiroz daf'iga, uzrxohlik maqsadida aytayotirman.)

...holat shundayki, janrni belgilab olish chindan ham zarur ekan. Fikrimcha, “Hali hayot bor” asari – qissaning nasrimizdagi yangi bir kƣrinishi, unda hikoya va dramaga xos poetik xususiyatlar uyğunlashgani holda qissa problematikasi etakchilik qiladi. Hikoyadagi kabi unda bitta voqea qalamga olingan, voqea ƣz holicha estetik qimmat kasb etadi (ya'ni, qissadan farq qilaroq, voqea qahramonga nisbatan vosita emas). Dramadagi kabi unda bitta voqea – A'lamning markazkƣmdan yƣqlanishi dramatik konfliktli holatni yuzaga keltiradi: barcha personajlarning xatti-harakatlari shu bilan boğliq, voqeaning izchil rivojidan kƣra, u yuzaga keltirgan holat muhimroq. Ya'ni voqeaning izchil rivoji emas, holatning ichki rivoji ustuvor. Shunga kƣra, syujet epizodlar – dramadagi kabi almashinib turuvchi kƣrinishlardan tarkib topgan. Har bir kƣrinishda muayyan personajlar

ishtirok etadi, ularning qiyofasi dramatik holat bilan bevosita boğliq holda ochilib boradi. Tơğri, ushbu epizodlarni qahramon – A'lam bilan boğliq syujet chiziği birlashtiradi. Biroq, garchi syujet ơzagini tashkil qilsa-da, A'lam chiziği ğoyat ixcham: hovlisida kơmir tashiyotganida xabarchi boradi – ishga kelib nima gapligini aniqlaydi – ariza berib ishdan ketadi. Ya'ni, asar strukturasida bu chiziqning yordamchi funksiyada ekani atayin ta'kidlangandek. Holbuki, mabodo badiiy niyat ijrosida, muallif konsepsiyasini ifodalashda shu chiziq dominantlik qilganida, nazariy qoidalarga tơla muvofiq hikoya yaratilgan bơlur edi. Niyat esa boshqa, ya'ni, butun boshli bir jamoa – jamiyatning bir halqasi qiyofasini, ma'naviy qiyofasini chizish, xuddi shu narsa asarni hikoya janri doirasidan chiqaradi. Zero, asar qahramoni A'lam deganimiz bilan, u faqat struktura nuqtai nazaridangina ushbu mavqeni egallagan, konsepsiya nuqtai nazaridan esa JAMOA qahramon bơlib chiqadi. Ayni shu jihatlar “Hali hayot bor”ni qissaning ơziga xos yangi bir kơrinishi deyishimizga asos beradi.

Aslida-ku, qissa asosida oddiygina voqea yotadi, hayotda bunga ơxshash voqealarga kơplab duch kelinadi va keyincha, shunchaki latifa misoli eslab, kulib yuriladi. Deylik, agar nashriyot rahbariga sim qoqqan Gulimoh Yulduzovna: “Kamolov A'lam hali ham sizda ishlayaptimi?” deb sơragan mahal, stolidagi boshqa telefon jiringlab qolmaganida (shunday bơlishi mumkin va tabiiy, axir, balki unga ham yuqoridan sim qoqishgandir, balki uyidan, balki boshqa – ahamiyati yơq), nashriyot ari uyasidek tơzib ketmagan, qissada ơqiganimiz mashmashalar ham yơq edi. Mantiqan qaraganda, Gulimoh Yulduzovna muddaosini aytmasdan: “Keyin gaplashamiz!” deya gơshakni qơygan ekan, bunchalik havotirga ơrin bơlmasligi kerak edi. Biroq, qissada tasvirlangan muhit (davr) shundayki, undan doim ham mantiqqa rostlikni izlash befoyda. Zero, bu muhitda “yuqori – hammavaqt haq”, u quyidagilarni xohlagan kơyga solishi mumkin. Quyi: “ơynashmagin arbob bilan...” naqlini dasturulamal biladi, yuqori qarshisida “qơl boğlab” turish odat, mutelik hammaning qon-qoniga singib ketgan. Shu bois ham nashriyot direktori uchun yơqlov tabiiy hol emas, shơrlik: “bir ishi bordir, sơragandir, hali aytar”, deb qơyaqolishga ojiz, kaltakning bir uchi ơziga tegishidan xavotirda. Ajablanishga hech ơrin yơq: mute inson ơzini hamisha aybdor his qiladi (istalgan vaqtda aybdor qilinishi mumkin-da), chunki u yuqori qarshisida gơyo onadan tuğilgandek bir alpozda – ishtonsiz, chơpdan hadik olib yashashga majbur. Shu jihatdan qaralsa, direktor va ozmi-kơpmi “mas'ul”ligi bor boshqa xodimlarning ơzlarini muhofaza qilishga qaratilgan (va bizga notabiiy kơringan) harakatlari ular uchun tabiiy zarurat bơlib chiqadi. Demak, shu holni keltirib chiqargan muhitning ơzi noraso. Afsus, nashriyot (muhit)da hamma shunga kơngan: birlari kơngangina emas, mavjud holat va undagi ơz ơrnini saqlab qolish uchun andishani bir chetga surib qơyib, jon-jahdi bilan tirishadi; boshqa birlari loqayd tomoshabin bơlib turadi. Ta'kidlash joiz, yozuvchi personajlarning xatti-

harakatlari, gap-sƣzlarini chetdan turib, gƣyo betaraf tasvirlasa-da, ularning ruhiyati ƣquvchi kƣz oldida shaffof holda namoyon bƣladi. Shu bois ham yozuvchining aytishi shart emas, ƣquvchi: *“bunday yashab bƣlmaydi, bunday yashash insonlik sha'niga noravo!”* degan fikrni uqib olaveradi. Sirasi, bu Ahmad A'zamga xos mahorat qirrasi... (Darvoqe, birgina odam, kƣnglida erkinlik tuyğusi ƣlmagan A'lamgina mavjud ahvolga kƣnmaydi – ariza yozib ishdan ketadi. Tƣğri, bu *qahramonlik* emas, muhimi, yozuvchi ham buni qahramonlik deya talqin qilish fikridan yiroq. Zero, haqiqatda bu ƣzini inson ƣlaroq his etgan, tiriklik ma'nosi tirikchilikgina emasligini anglagan kishi borki qilishga burchli harakatdir. Fikrimcha, qissa qahramonining orqa planda qoldirilishi ham shu fikrni ta'kidlashga xizmat qiladi) ... aytmasdanoq ifodalash mahorati.

“Qatağon yili” hikoyasini ƣqib: “A'lamning harakati qahramonlik emas”, deya hukm chiqarganda, biroz shoshmadimmikan, degan andisha tuğiladi kishida. Hikoyani ƣqirkan, beixtiyor yaqin ƣtmishdagi “paxta kompaniya”lari esga keladi: qulf osilgan idorayu muassasa eshiklaridagi “hamma paxtada” yozuvlari... yopilgan bozorlar... tƣxtatib qƣyilgan avtobus yƣlovchilarining “yƣl haqi” uchun paxtazorga yoyilishi... shanba-bozor kunlaridagi kƣchalarni tƣldirgan avtobus karvonlari... – aytib nima qildik, bular kƣpchilikning yodida hali. Xullas, 1982 yil noyabr oyidagi zarbdor kunlardan biri, “Dalalarda yakkam-dukkam birchigit qolgan, sovxoz oktyabr oyi ƣrtalarida planni dƣndirib bajargan-u, elu yurt hali-hamon shu bajariqni tƣldirolmay jon-halak, bƣl-ha-bƣl hiqildoqqa kelgan”. Asablar tarang, buning ustiga kech kuz izğirini achitib turgan bir payt oilasi bilan uyiga –

Toshkentga qaytish uchun ulov poylab turgan hikoyachi bilan milisioner ƣrtasidagi dahanaki jangi qalamga olingan hikoyada, shu xolos.

Yuqoridan “odamlar yurmasin kƣchada” degan topshiriq berilgan – hamma paxta hosili uchun kurashishi shart! Yaxshi eslaysiz: shƣro davrida “plan”dan keyin “majburiyat” degani bƣlardi. Ƣshanda “majburiyat” deb yuravergan ekanmiz-u, sƣzning mohiyatga naqadar mosligiga e'tibor qilmas ekanmizmi-ey?! Chindanam “majburiyat” degani kƣproq turli darajadagi “byuro” va “shtab”lardagi dƣq-pƣpisalar, raisu birgatlarning zuğumlari, melisaning haybati bilan bajarilmasmidi?!. Yo har qadamda ilingan qizil matodagi shiorlar, radio-televideniedan yangragan chorlovlar shunchalar kuchli... Hay, mayli, bu boshqa masala. Xullas, melisaga “odamlarning kƣchada emas, dalada bƣlishi”ni ta'minlash yuklatilgan. Shƣrlik quyushqondan chiqilayotganini biladi, lekin ƣziga yuklatilgan vazifani sƣzsiz bajaradi: “Endi... ishimiz shu-da. Bajar, desa – bajaramiz. Topshiriq qattiq”. Munday qarasang, melisa yuqorining topshiriğini oğishmay bajaradi, paxta siyosati hammaga teng deya barchadan itoat talab qiladi, dağdağalari qƣrqqulik; odamlar ham uning talabini bajarayotgandek, ayni choğda, u bilan sichqon-mushuk ƣynayotgan misoli evini qilib tirikchilik yumushiga ham unaydilar. Sirasi, Said

bovo “eshonbovomizning ullari” bilan kөrishishga jahd qilmaganida, өz navbatida, “tavarrik odamning bolasi” ham cholning gapiga kulmay qөyaqolsa, olam guliston edi – hayotning “sichqon-mushuk” өyiniga monand oqimi davom etaverardi. Lekin bunday bөlmadi: Said bovo niyatidan qaytmadi, hikoyachimiz esa kulib yubordi-da! Xuddi shu nuqtada melisa yigitning bitta qiyofasi kөz oldimizda mukammal suratlanadi:

“ Bu erda men ruxsat bersam kulasiz!”

Kөryapsizmi, qarshimizda, endi, shunchaki bir milisiya noziri emas, balki naq hokimi mutlaq turibdi: qөyib bersang: “Men ruxsat bersam nafas olasan!” deyishdan ham toymaydigan alpozi bor. Shөro zamoni haqida gapira turib “mustabid tuzum-mustabid tuzum” deya noliymiz-u, asli tuzum degani shunchaki mavhumot ekanligini kөpda өylamaymiz. Holbuki, mustabid tuzum ham men, sen va u – bizdan tashkil topadi. Unda yashagan har birimiz qay darajada mute bөlsak, shu darajada mustabid ham edik, zero, mutelik bilan mustabidlik bir-birini taqozo etuvchi egizak tushunchalardir. Qarang, melisa yigit markaziy gazeta muxbiri (ya'ni, өz tushunchasida yuqorining vakili) bilan gaplashayotganini anglashi bilanoq, vujudidagi mustabid izsiz yөqoldi: *“Boshdan shuni aytmaysizmi?”* deya өzini oqlashga, uzrxohlik qilishga өtadi. Ana endi uning dodini tinglang: *“Mana, kechagi bozor, qor urib turibdi.Odamlar insofing bormi, kartishka-partishka olib olaylik, bir soatgina och, deb chuvvos yopishishdi menga. Qor-ku, e-rtalab bөlsa, shu havoda kim ham dalaga chiqardi, debman. Mayli, yarim soat muhlat, bozorlaringizni qilib olinglar, lekin xafachilik yөq, dedim.”* Ha, melisa yigit bir lahzagina hamqishloqlariga yuqorining vakili ekanligini unutib munosabatda bөldi va... baloga qoldi: *“Odamlar endi darvozadan kirib, savdoni boshlagan edi, babillab qora “Volga” kepqoldi. Odamlarga hech narsa degani yөq. Menga qarab: “Onayni falon sani! Sanga shapka kiydirganni onasini!” deb ke-etdi!..”* Endigina hammani bir oğiz “ruxsat” deyishiga mahtal qilib turgan melisa yigitni bu qadar tөzitib sөkayotgan raykom buva bөladilar. Kim bilsin, bundan sal ilgariroq boshqa birovi, deylik, paxta topshirish grafigi bajarilmagani uchun uning-da onasini aybdor qilganmi? Ehtimoli aslo yөq emas, zero, mustabid tuzumda “musht ketdi” qoidasi amal qiladi: quyi poğonadagi shөrlik avval “Enangni qozi...” deya alamini yutadi, sөng... өzidan quyidagiga sochadi. Eh-he, qurğur alam sochgan bilan tugay qolsaykan, kөngilga toshday chөkavergani yomon. Melisa yigitning alami hali yangi, kөngli hanuz yiğlab turibdi: *“Mayli, shu odamlarni deb sөkish eshitaman”* deya өzini ovutmoqqa harakat qiladi, lekin: *“birontasi, ey inson, sөksang, өzini sөk, onasida nima ayb, demagani botib ketadi”*. Keyin hamqishloqlaridan gina qilishga haqqi yөqligini his qilib, alami bir bahya kөtariladi: *“E-e, bechoralarga nima ham deyman, hammamiz shunday”*. Qarang, melisa yigit xөrlik kөrgach, өzini hamqishloqlari bilan bitta qayiqda his qiladi,

lekin kơnglida yilt etgan isyon uchqunini darhol sơndirib, ơzini shu qismatga kơnishga choğlaydi: *“Ketvoray desam – ish bu, tirikchilik degan narsa bor. He, mayli-da, biz bir kichkina odam, melisalikni ham qilish kerak, baribir. Betni qalin qilib yuribmiz-da...”* Mana, kơz oldimizda melisa yigitning ikkinchi qiyofasi ham suratlandi: u ham boshqalar kabi mute bir odam... (boya “har birimiz qay darajada mute bơlsak, shu darajada mustabid ham edik”, degandim, shu fikrga yana qaytgim keldi. Mojaro murosaga dơngach, hikoyachi “halidan beri kơnglini bosgan bir ğashlik, ơjar bir gunohkorlik tuyğusi” haqida sơzlaydi, guvohnomasini kơrsatganiga uyalib ketganini aytadi. Tơğri, hikoyachi ơzini himoya qildi, lekin bunga guvohnomani kơrsatib, melisa yigitga uning ơzi kabi, ya'ni, mustabidalarga xos muomala qilibgina erishdi. Kơnglini noxush kayfiyat chulğagani, uyat hissi, aslida, shundan emasmi?!.) Endi, yuqoridagi andishaga kelsak, tan olaqolay, “A'lamning harakati qahramonlik emas”, deganim xato: ơsha sharoitda ham ichki erkinligini saqlab, insonlik sha'nini baland tutib yashashning ơzi qahramonlik bơlmasdan nima, axir?!.

Mashğulotlarda, singadigan davralarda bir qarashda oddiygina hayotiy holatda hikmat kơrishu mohiyatiga teran nazar solgan holda unga badiiy-falsafiy qimmat bağishlash Ahmad A'zam ijodiy manerasiga xosligini ta'kidlab kelaman. Yangi kitobini ơqib, bir jihat nazarimdan chetda qolganini sezdim. Men yozuvchi xayoloti bilan boğliq, chamasi, “Ơzim bilan ơzim”da nish bergan va, keyincha, ikkita shox chiqarib rivojlangan jihatni nazarda tutaman. Bu shoxlarning biri – liriklik, ya'ni, voqelikni tasvirlash emas, munosabat ifodalashning oldingi planga chiqishi... (Ha-ya, “Ơzim bilan ơzim” e'lon qilingan paytlar shapaloqday bir narsa yozib, uning lirik asar ekanligini isbotlashga uringan, ơzimni yangi gap aytolgan sanab, quvonib yurganim bor. U paytlari rus adabiyotidan dars berganimgami yo rus tilida yozish urf bơlganigami, maqolani ruscha yozib: Жанровое своеобразие поэмы А.Агзама “Наедине с самим собой” deb atabman. Nomni qarang! Davomini yozmasa ham bơlaveradigandek edi-yov…) Kitobga novella deb kiritilgan “Gul kơtarib ketayotgan erkak”da xuddi shunday: unda epik asarga xos voqeabandlik, baski, hikoyachi yơq, unda kơzi tushib turgan holatni mushohada etayotgan muallif – lirik sub'ekt bor, ya'ni, u mohiyatan lirik asar. Shoxlarning ikkinchisi – xayolda yaralgan voqeaning qalamga olinishi: “Soyasini yơqotgan odam”, “Notơğri tush” hikoyalarida shunday. Albatta, ular shunchaki xayolot mahsuli emas, balki shu voqelik ta'sirida, u haqdagi ơy-qarashlarni, Ơzni ifodalash vositasi ơlaroq yaratilgandir. Ahmad A'zam yangi kitobi muqovasiga: “Kơp ishni qilib kơrdim, turli yumushga qơl urdim. Lekin hech biri yozishga, yozish beradigan mashaqqatli zavqqa teng kelmaydi...” degan izhorini yozdirib qơyibdi. Haqiqatan ham kitobga yozuvchi, nazarimizda, adabiy jarayondan biroz chetlashib qolgandek, “turli yumushga qơl urib” yurgan vaqtlari yozilgan asarlari kiritilibdi. Muallif “yozish beradigan zavq” haqida aytibdi, illo, ơqish beradigan zavq ham

bundan kam emas. Shuni ơylab, kitobga kirgan asarlarning ayrimlariga, shunda ham muxtasar tơxtaldim – ơqib oladigan zavqingiz ơzingizniki bơlsin, dedim-da.